

תולדות עם ישראל

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון	—	שאלות תלויות קטע	—	(26x1)	—	26 נקודות
פרק שני	—	שאלות נושאים — סוגיות נבחרות בתולדות עם ישראל	—	(18x3)	—	54 נקודות
פרק שלישי	—	שאלות קצרות על מושג מתוכנית הלימודים כולה	—	(5x4)	—	20 נקודות
						סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתובת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון (26 נקודות)

בחר בשאלה אחת מן השאלות 1-2, וענה על כל הסעיפים בשאלה שבחרת (26 נקודות).

1. לפניך שלושה קטעים, א-ג, העוסקים בישיבת חברון ובפרעות תרפ"ט. קרא את הקטעים, וענה על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

ושם בדרום הארץ, בחברון עיר האבות, תקעו יתדם [...] וחשבו: פה יבנה ההיכל הנהדר של תורה אשר יפיץ קרני אורה בכל קצווי תבל [...] אך הינה בהגיע האור הגדול לשיא פסגת זוהרו [...] לפתע פתאום חשכו המאורות. כי בא יום נורא ואיום, יום טבח הרס וכיליון.

(מתוך ספר זיכרון לקדושי ישיבת חברון "כנסת ישראל", ירושלים, התר"ץ, עמ' 16-17)

קטע ב

הקמתה של הישיבה עוררה התרגשות גדולה בחוגים שונים, מיהודים עד גויים. אף ערביי חברון קיבלו את הישיבה בכבוד רב משום שהיא תרמה לשגשוג הכלכלי של העיר. גם השלטונות הבריטיים הדגישו את הקמת הישיבה בפרסומיהם השונים.

הישיבה השפיעה על השגשוג הכלכלי הן של יהודי חברון הן של ערביי העיר. הקמתה נתנה תנופה מחודשת לבניין העיר. רוב ההכנסות של תושבי העיר היו מן הישיבה. כאשר הישיבה לא שילמה את ה"חלוקה" לבחורים, שנתח ממנה הגיע לבעלי הדירות והחדרים שבהם היינו מתאכסנים, כל תושבי העיר היו שוקעים בחובות. יחסינו עם הערבים היו מצוינים ביותר, קשרי המסחר חיברו בינינו. יהודים התגוררו בחברון העתיקה, לא רק באזור היהודי, כי אם גם באזור הערבי, ללא כל פחד. יהודייה אחת ששימשה לי ולאחרים ככובסת גרה לבד באזור זה. בבניין אחד גרו יחדיו יהודים וערבים, והיו לוויים זה מזה מוצרים שונים ואפילו כספים. בבית החולים היהודי היו הערבים מקבלים טיפול רפואי בלי תשלום כלל.

הידידות הייתה חזקה מאוד עד כדי כך שאנו, בני הישיבה, יורדים היינו לעיתים לכפר תרקומיא לרכוש ביצים ומצרכים נוספים, ולפעמים עשינו זאת אף אחר חצות הלילה [...] קרה פעם שלאחר שחזרנו מקניות בכפר תרקומיא, יצאה לקראתנו קבוצה של בני הכפר בריקודים ובמחולות ובתופים, כדי להביע את הוקרתם של אנשי הכפר לבני הישיבה. הידידות באה לידי ביטוי גם בהשתתפותנו בחתונות ערביות [...] הערבים ואף השיח'ים שלהם השתתפו אף הם בחתונותיהם של היהודים כמחווה של ידידות. חברון הייתה אז מן המקומות הבטוחים בארץ.

עד יום שישי, י"ז באב תרפ"ט, 23 באוגוסט 1929 בצוהריים. בשעה 14:30 החלו נוהרות לעיר עשרות מכוניות, שעל גותיהן ישבו ערבים ששבו מירושלים וסיפרו לכול כי בירושלים הרגו היהודים כמה וכמה ערבים. הם קראו לנקמה. ליד המכוניות התאסף עם רב והתסיסה הייתה עצומה.

(מעובד על פי דב כהן, וילכו שניהם יחדיו, הוצאת פלדהיים, 2009, עמודים 119, 205, 216)

(שים לב: המשך השאלה בעמוד הבא.)

קטע ג

שבת בבוקר, ערבים כפריים, בני הכפרים הסמוכים, החלו נוהרים העירה [...] כולם מזוינים ומצוידים בכלי נשק ומטרתם אחת היא – רצח [...] השוטרים (הבריטים) הסתובבו בין הערבים [...] אלה מן השוטרים שעוד יום קודם לכן נשאו רובים על שכמם, היו עתה מפורקים מנשקם ובידיהם מקלות בלבד [...] עתה החלה הזוועה באמת. מבית לבית עברו הפורעים כשהם מטהרים בית בית מיהודיו [...] ליד בית משפחת חייכל התאספה קבוצת פורעים וניסתה לפרוץ את הדלת. לפתע חלף שם קצין המשטרה (הבריטי) קפראטה בלוויית שוטרים אחדים. שני האחים לבית חייכל יצאו אל הרחוב ופתחו בריצה לעברו, אבל הוא התעלם מהם והניח לפורעים צמאי הדם להורגם במיתות משונות [...] לאחר שחיות האדם הללו גמרו עם שני ה"יאהוד", נטפלו לקפראטה עצמו וזממו לפגוע גם בו. הם דיברו ביניהם על אודותיו. לאחר שהשוטרים הערבים שליווהו נאלצו לתרגם לו את דבריהם, סוף סוף החל לזוז משהו [...] כאשר ראה קפראטה כי כלתה הרעה גם אליו, הוציא את אקדחו, ירה באוויר, דפק בסוסו, מיהר לתחנת המשטרה, חימש את שוטריו והורה להם לירות [...] למשמע מטח היריות נעלמו הפורעים כולם מן האופק. בין רגע היה הדבר, שקט פתאומי השתרר ברחובות חברון המוכה והשסועה. הסערה קמה לדממה באחת. תם מסע הרצח הנורא.

(שם, עמ' 221-229)

- א. על פי מה שלמדת, הצג את שיטת המוסר הייחודית של ישיבת סלובודקה, שבגללה זכתה "ישיבת חברון" לכינוי "האור הגדול" בספר הזיכרון לקדושי הישיבה. (4 נקודות)
- ב. על פי קטע ב, הצג שתי דוגמאות ליחסים הטובים שהיו בין ערביי חברון ובין יהודי העיר עד מאורעות תרפ"ט. על פי מה שלמדת, הצג שני גורמים למאורעות תרפ"ט. (12 נקודות)
- ג. על פי קטע ג, ציין אם תגובת השוטרים הבריטים על הפרעות נבעה מחוסר אונים או ממדיניות של השלטונות הבריטיים. הבא שתי הוכחות לתשובתך מן הקטע. (10 נקודות)

2. לפניך שני קטעים, א-ב, העוסקים בבעיית הפליטים הפלסטינים שברחו מישראל ב-1948. קרא את הקטעים, וענה על הסעיפים שאחריהם.

קטע א

יצאתי (לראשונה) למזרח התיכון ב-1973 בימי מלחמת יום הכיפורים כעיתונאית אמריקנית [...] בבואי ללבנון, אחרי שנגמרה המלחמה, הצלחתי ליצור קשר עם אחד ממנהיגי אש"ף [...] וריאיינתי אותו במשרדו. על השולחן במשרדו היו מפות מפורטות מאוד, תרשימים ותוכניות לפלישה לצפת שב ישראל [...] אחר כך הולכנו בדרך עקלקלה לסייר באחד ממחנות הפליטים הדלים ביותר בשולי בירות (לבנון). שם, במחנה פליטים, במקום שערכו ילדים ספירת מלאי של רובי קלצ'ניקוב על מדפי מחסן קטן של "אספקה לבתי חולים", שם הבנתי [...] את אי-הצדק ואת העקרות (חוסר התוחלת) שב"מחנות הפליטים" הקבועים האלה. השנה הייתה שנת 1974 – 25 שנה אחרי סיום המלחמה שפרצה עקב הקמתה של מדינת ישראל, ואחריה פרצו יותר משלוש מלחמות בין ישראל למדינות ערב, והאנשים האלה המיוסרים, הנוגעים אל הלב, עדיין היו פליטים, וכלי הנשק היו התרופה הרשומה לפצעם הקיבוצי. מדוע עדיין לא שוקמו הפליטים הערבים ועודם יושבים במחנות, שלא כמו פליטים בארצות אחרות?

(מעובד על פי ג'ואן פיטרס, "מאז ומקדם", הוצאת הקה"מ, 1988, עמ' 17-18)

קטע ב

עם סיום מלחמת העולם השנייה, כשהתברר שמיליוני הפליטים שהציפו את אירופה אינם זוכים לטיפול הולם [...] החליט האו"ם להקים סוכנות מיוחדת: "נציבות האו"ם לפליטים" [...] עד היום סייעה נציבות הפליטים ליותר מ-25 מיליון בני אדם (מכל רחבי העולם) לפתוח דף חדש בחייהם [...]. עם זאת, לקבוצת פליטים אחת לא נמצא פתרון [...] במשך יותר מ-50 שנה: הפליטים הערבים שברחו מישראל בשנים 1948-1949 בעקבות מלחמת העצמאות. בתחילה עמד מספרם על 500,000-750,000 נפש, אך היום הם מונים יותר מארבעה מיליון איש, ומרביתם חיים במחנות פליטים. מדובר באחת מבעיות הפליטים רחבות ההיקף והממושכות ביותר בעולם, ולא מסתמן לה כל פתרון ממשי באופק. יש לציין כי הפליטים הפלסטינים הם הקבוצה היחידה שאינה מטופלת בידי נציבות הפליטים של האו"ם, אלא נהנית משירותיה הבלעדיים של סוכנות או"ם נפרדת: אונר"א. הנהלים של אונר"א שונים מן הנהלים של נציבות הפליטים. כך לדוגמה ההגדרה של אונר"א ל"פליטים פלסטינים" היא "אנשים שמקום מושבם הרגיל (היה) בפלסטינה בין יוני 1946 למאי 1948, ושאיבדו את בתיהם [...] בעקבות המלחמה בין ישראל למדינות ערב ב-1948".

יש לשים לב שקריטריון התושבות הקצר – שנתיים בלבד – אפשר לאונר"א להחיל את הגדרת הפליט גם על תושבים זמניים רבים שהגיעו ממדינות ערב השכנות לישראל זמן קצר קודם לכן כדי לחפש עבודה. הגדרה זו שונה מאוד מהגדרת הפליט של נציבות האו"ם. על פי הנציבות, המונח "פליט" חל על כל אדם ש"שנמצא מחוץ למגוריו הקבועים (כלומר תושב ותיק ולא זמני) ושאינו יכול לשוב למדינתו בשל חשש לחייו". במילים אחרות, הנציבות לא התכוונה להחיל את ההגדרה "פליט" על תושבים זמניים בניגוד לנוסח של אונר"א.

הבדל נוסף נוגע לשלילת מעמד הפליט. על פי הנציבות, אדם שקיבל אזרחות ממדינה כלשהי, מעמד הפליט נשלל ממנו. אונר"א, לעומת זאת, נוהגת בניגוד גמור לנציבות: גם פליטים פלסטינים שקיבלו אזרחות ירדנית נותרו פליטים (מדינות ערביות אחרות סירבו להעניק לפליטים אזרחות). זאת ועוד, אונר"א אף מקנה מעמד של פליט נצחי לצאצאי הפליטים הפלסטינים, אפילו עד דור רביעי (לעומת הצאצאים של פליטים אחרים, שאינם יורשים מעמד זה). החלטה זו של אונר"א הביאה למעשה להנצחת בעיית הפליטים, להרחבתה ולהחמרתה [...] הן מבחינת הערכים הפלסטינים שנשארו פליטים עשרות שנים, הן מבחינת צאצאיהם שהוכנסו אף הם למעגל המחסור והתלות, והמעמד המיוחד שקיבלו מאונר"א רק החמיר את מצבם.

(מעובד על פי ארלין קושנר, "בעיית הפליטים של האו"ם", תכלת, 23, תשס"ו, עמ' 54-58)

א. על פי מה שלמדת, כיצד נוצרה בעיית הפליטים הפלסטינים במלחמת תש"ח?

על פי קטע א, הצג את הקשר בין המצב של הפליטים הפלסטינים בשנת 1974 ובין עליית כוחם של אש"ף ושל ארגוני הטרור הפלסטיניים. (8 נקודות)

ב. על פי מה שלמדת, הסבר את העמדה של מדינות ערב (סוריה ולבנון) בנוגע לסוגיית הפליטים הפלסטינים.

הסבר את העמדה של מדינת ישראל בנוגע לסוגיה זו. (10 נקודות)

ג. על פי קטע ב, הטיפול של אונר"א בפליטים הפלסטינים הוביל "להנצחת בעיית הפליטים להרחבתה ולהחמרתה".

הוכח קביעה זו באמצעות שני הבדלים בין הטיפול של אונר"א בפליטים הפלסטינים ובין הטיפול של נציבות האו"ם בפליטים בני לאומים אחרים. (8 נקודות)

פרק שני (54 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-6 (לכל שאלה – 18 נקודות).

3. המאבק נגד הרפורמה

- א.** לפניך מושגים הנוגעים למאבק ברפורמה. בחר בשלושה מהם, הסבר אותם, וכתוב כיצד כל אחד מהם נוגע למאבק זה: "ריב ההיכל", "אגרות צפון" ו"חורב", "חדש אסור מן התורה", "הפרדת הקהילות" בהונגריה. (9 נקודות)
- ב.** תאר כיצד ביסס הרש"ר הירש וכיצד ביסס החת"ם סופר את הקהילה היהודית ואת החינוך היהודי. (9 נקודות)

4. ארץ ישראל במאות ה-18 וה-19

- א.** "ארץ ישראל נקנית בייסורים". הוכח משפט זה באמצעות תיאור של קשיים אלה:
- שני קשיים של אנשי היישוב היהודי בגליל אנ בצפת, במאה ה-18 אנ בתחילת המאה ה-19.
 - שני קשיים של אנשי היישוב הישן בירושלים שבתוך החומות.
 - שני קשיים של תושבי השכונות החדשות בירושלים שמחוץ לחומות.
 - קושי אחד של המתיישבים במושבות העלייה הראשונה.
- (9 נקודות)
- ב.** כתוב בקצרה על שלושה אישים שניסו להתמודד עם הקשיים שתיארת, ותאר כיצד ניסה כל אחד מהם לפתור את הקשיים של אנשי היישוב היהודי (פעולה אחת בנוגע לכל איש). (9 נקודות)

5. היהדות החרדית במדינת ישראל

- לפניך שמות של ארבעה מגדולי ישראל שחיו במדינת ישראל ופעלו בתקופת הקמתה: רבי אברהם ישעיהו קרליץ (החזון איש), רבי ישראל אלתר (האדמו"ר מגור, "הבית ישראל"), רבי עזרא עטיה ("המורה"), רבי יוסף שלמה כהנמן (הרב מפוניבז').
- בחר בשלושה מגדולי ישראל אלה, וכתוב על כל אחד מהם פרט חשוב מתולדות חייו ופעולה שעשה למען ביסוס היהדות החרדית במדינת ישראל.

6. חורבן יהדות אירופה

- א.** הצג שני אירועים או תהליכים בגרמניה שניצלו הנאצים כדי להגביר את האנטישמיות בתקופה שבין שתי מלחמות העולם. (6 נקודות)
- ב.** בשנים תרצ"ג-תרצ"ח (1933-1938) פעלו הנאצים נגד היהודים בדרכים שונות, ובהן חקיקה וטרור (אלימות). הצג דוגמה אחת לכל אחת מדרכים אלה (סך הכול – שתי דוגמאות). (6 נקודות)
- ג.** תאר שתי דרכים שבהן הגיבו היהודים על הרדיפות שרדפו אותם הנאצים בשנים תרצ"ג-תרצ"ח. (6 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

ענה על ארבע מן השאלות 7-11 (לכל שאלה – 5 נקודות).

7. מי כונה "סגורם של ישראל", ומדוע זכה לכינוי זה? הצג פעולה אחת שלו.
8. כתוב מה היה כינויו של הרב שלמה אליעזר אלפנדר, ציין שתי ארצות שבהן פעל, ותאר שתיים מפעולותיו.
9. הסבר מהו "מפעל הדף היומי" ומהי חשיבותו, וציין מי יזם מפעל זה.
10. כתוב מה היה הרקע ההיסטורי להקמת יישובי "חומה ומגדל" בשנים תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939), והסבר מדוע כונו כך יישובים אלה.
ציין שמות של שני יישובי "חומה ומגדל" שהוקמו בתקופה הזאת.
11. מהי "מדיניות הצנע", באיזו שנה הונהגה מדיניות זו, ומדוע?

בהצלחה!